

מסאלה

תערובת תבלינים הודית

מערכת יחסים ארוכת טווח ומורכבת של יותם יעקבסון (חוקר, טייל ומדריך טיולים) עם הודו הולידה ספר. כמו במציאות, גם בספר יחסו כלפי תת היבשת אמביוולנטי: יחס של אהבה ושנאה, של משיכה וסלידה, והתוצאה היא קפסולה תרבותית מרוכזת של הודו, על כל צדדיה: הטוב והרע, המרהיב והמזוויע

כתב וצילם: יותם יעקבסון

के लिये हैं

המון אדם טובל באגם
פושקר במהלך ברהמה מלה,

41

חיים אחרים
allmag

היגרות. בנות קהילת הסריסים

צימאון נפשם של מיליוני אדם" (תיאור העפלה אל מקורות הגנגס, מתוך: "מסאלה", עמ' 420-421).

מפגש מטלטל

כשאדם מערבי נוחת בהודו הוא מתעמת מיד עם מושגים רבים שהוא חשב שהוא מכיר: עוני, עושר, פאר, קדושה, קצב, זמן, גודל, המון, מומי גוף, אמונה, תרגול דתי ועוד. מושגים אלה ואחרים כמו מתרוקנים מתוכן ומתמלאים בתוכן חדש או נמתחים עד גבולות הבלתי אפשרי. נדמה שכדי לחוש את הודו באמת, על התייר להשיל מעל לבו מעטה של יוהרה ושל התנשאות מערבית שהיה קיים מאז ילדותו, מעטה שכל כולו אומר שהמערב הוא נאור והמזרח לא. מתברר שגם בעולם שנהוג לכנותו "גלובלי", ההבדלים בין תפיסות העולם השונות

להבין כמה סחף ומשקעים היא גוררת עמה, ולבסוף, לאחר כברת דרך, כמה סחף ומשקעים היא מותירה מאחור, לפני שהיא ממשיכה כשמימיה נקיים; כדי לקבל מושג כיצד היא מפשירה מיהירותה הקפואה, הטהורה כביכול, ומתחילה לזרום לה, נענית לתכתיבי מדרונות והרים ומחליקה על גבי סלעים. עד לשם צריך להגיע כדי להבין שכל שפע באשר הוא צריך להיות במידה, כדי להבין ששפע יכול גם לשטוף בעוצמה חזקה מדי, להטביע ולחנוק. אימא גננה, מקור כל המים, כל השפע, כל הברכה וכל החיים - היא עשתה את הדרך הזאת. מבידוד מושלגת, מסנוורת וחמורת סבר, ממושבה המורם יצאה אל הערבות החמות והפתוחות ובהן היא כעת פורשת את זרועותיה, כמו חולצת שד, ומחבקת בדלתא של אפיקים, מרווה את צימאון גרונו ואת

"מתי התאהבת בהודו?", אני נשאל תדיר. תשובתי מאכזבת ומפתיעה - מעולם לא התאהבתי בהודו. כיצד אפשר לאהוב מקום כה מסובאב? כיצד אפשר להתאהב במקום ששוררים בו עוני נורא, אלימות מחרידה, שחיתות שלטונית והבדלי מעמדות חברתיים וכלכליים, שמקבעים את מקומם של מיליוני בני אדם לחיים בתחתית שבתחתית? בהודו קרה לי דבר שונה בתכלית: אף על פי שמעולם לא התאהבתי בה, כבר בביקורי הראשון אהבתי להימצא בה. הודו היא מעין מראת ענק עצומה לנפש. פעמים רבות חשתי שהתחושות הפנימיות שלי משתקפות בנופים שבהם אני מטייל ובמפגשים עם בני אדם שנקרים בדרכי, אך דומה שבהודו חוויות אלה חזקות במיוחד.

"צריך להגיע עד לגומוק (קצה הקרחון שבו מתחיל נהר הגנגס) כדי לקבל מושג על אודות עוצמתה של גננה, על כל הכוח ועל כל האנרגיה שפורצים ממנה ושהיא מוותרת עליהם בדרכה, במורד ההרים, בדרך אל המישורים הגדולים שבלבם אני מצוי כעת. עד לשם יש להרחיק כדי

בעקבות המפגש עם הזרות ההודית אוחת במבקר טלטה עזה, שיכולה לגרום לו להירתע מהמדינה העצומה ולברוח ממנה או לחלופין להסתגר במקומות הבטוחים שבנפשו וליהנות מהטוב הנינוח שהיא יכולה להציע לו כמעט ללא תשלום. ואולם, הודו גם יכולה לשאוב את המבקר אל תוכה ולכשף אותו בקסמיה

כדי לחוש את הודו באמת, על התייר להשיל מעל לבו מעטה של יוהרה ושל התנשאות מערבית שהיה קיים מאז ילדותו, מעטה שכל כולו אומר שהמערב הוא נאור והמזרח לא

עצומים ואופן התנהלות החיים בו שונה ממקום למקום. כשם שאפשר להצביע על זהות ועל דמיון ביניהם, כך אפשר להצביע גם על ריחוק ועל שוני. בעקבות המפגש עם הזרות ההודית אוהזת במבקר טלטה עזה, שיכולה לגרום לו להירתע מהמדינה העצומה ולברוח ממנה כבר במטוס הבא, או לחלופין להסתגר במקומות הבטוחים שבנפשו וליהנות מהטוב הנינוח שהיא יכולה להציע לו כמעט ללא תשלום. ואולם, הודו גם יכולה לשאוב את המבקר אל תוכה, לכשף אותו בקסמיה, לכבול אותו בסקרנות וכך להובילו במבוכי תרבותה והגותה האינסופיים, שכמו מחזירים אותך אל ראשית הימים. כך קרה גם לי.

ניגודים מתעתעים

"בארץ שבה המגע אסור כמעט וכתף חשופה נחשבת לסמל לפריצות מינית, פשוט עולי הרגל את בגדיהם ללא עכבות כדי לטבול בנהר. עירום התחכך בעירום, נשים בגברים, בליל של חזות וזרועות חשופים. גווים שחומים נחשפו ושבו ועטו מלבושים ססגוניים. זהו עירום ללא שמץ של מיניות, לפחות לא כזו הנראית לעין. התופעה הזאת, המנוגדת כל כך למקובל ברחובותיה של הודו, תמיד מפתיעה אותי, ובוולט כאן יותר מכל מקום שראיתי קודם" (תיאור הטבילה בגנגס במהלך הקומבה מלה, מתוך: "מסאלה", עמוד 415).

מרגע שפסעתי בהודו לראשונה, אי אז בראשית שנת 1998, הוקסמתי מעושרה התרבותי הבלתי נדלה ומניגודיה המתעתעים. אני זוכר היטב את מפגשי הראשון עם צלמי האלים המונחים בכל פינה. המחשבה הראשונה שעלתה בי, שמקורה בלימודי ספר בראשית בכיתה א', הייתה שמדובר בעבודת אלילים, אך עד מהרה למדתי להכיר את המהות האמיתית והעמוקה של פולחן הצלמים, והדיכוטומיה שקיימת לכאורה בין מושגים כגון פגאניות ומונותיאזים הלכה והתפוררה, שלב אחר שלב.

כך מנשף

"מומבאי, העיר הגדולה מכל, קראה לו אליה. היא כישפה אותו בשלטי חוצות גדולים, בהבזקים מרצדים במסכי טלוויזיה,

בלהק מטוסים רועשים שנסקו למרום בטוחים במסלולם או נחתו ובבטנם אנשים רמי דרג ואוצרות ממקומות רחוקים. העיר הגדולה קראה לו להתמוגג בנחשול אנשיה העצום, שבו, כך האמין, לבטח יוכל להיטמע. היא פיתתה אותו בשלל המוצרים הרבים המיוצרים בה ובריחות הבישול המסתלסלים ועולים מכל מסעדותיה. 'מומבאי', לחשו הכל סביבו, בערגה השווה רק לערגתו של אדם לאישה יפה הנשואה לאחר או לאלה הגולשת במורדות ההימלאיה, כששולי הסארי שלה מתבדרים ברוח צוננת מעל חזה מלא ומוצק. שארוק ה'אן ואיִשְׁנוֹרְקָה רָאִי, ממיטב שחקני הקולנוע הבוליוודיים, חוללו את ריקודו הסוער, המתירני והמשוחרר של הכרך הגדול. 'בוא אליי', לחשה אליו העיר כשרעמת השער שלה מתבדרת ברוחו של מאוורר גדול, שנתלה מעל הים הערבי. 'בוא', שבה ולחשה, הפעם לובשת בגד שונה והתפאורה שעל רקעה מתחלפת תדיר. 'בוא, בוא', שלחה יד כמהה לעבר המרקע של חייו. שארוק ה'אן מחה דמעה זעירה, חיך את אחד מחיוכיו הכובשים והבטיח לבוא. 'חכי לי', ביקש. 'חכי' (מתוך: "מסאלה", עמוד 29).

פניו הרבות של שיווה

במרוצת השנים מצאתי את עצמי שב להודו פעם אחר פעם ושווה בה במשך תקופות ממושכות. בהדרגה שקעתי בה כשם שהיא שקעה בי. מפגשים מזדמנים הפכו לחברויות, סקרנות הפכה להיכרות מעמיקה וללימוד של שפות ושל כתבים. אהבתי לאסתטיקה וליצירה מצאה ביטוי בלימוד, במחקר אדריכלי ואמנותי ובתיעוד רב שנים של טקסים ואירועים בכתיבה ובצילום. "בתבליט האחד הופיע שיווה כְּנֶטְרָאגְ'ה, התגלמותו כרקדן קוסמי, ומולו שיווה כְּמֶהְשֶׁנוֹרָה, התגלמותו כיוגי פרוש. נְטְרָאגְ'ה כמו זינק בהתרסה מתוך הקיר בהינף אגן חושני. בזרועותיו הרבות, הנמתחות סביב גופו החטוב, דמה למי שמנסה ללפות

את היקום כולו ואת המבקרים הפוסעים למרגלותיו לפני הכל. פסלו הקפוא שילח לשונות אש ליהנות לכל עבר. לא בכדי נראתה המסגרת המסותתת שבה ניצב הפסל קטנה מלהכיל אותו. בתבליט האחר שניצב בדיוק מולו, נראה שיווה יושב במרכז הגומחה, כמו נמנע מלגעת במסגרתה, כמי שאין לו עמה דבר. רגליו משוכלות, גוו השגיח מתנשא, ידיו מוחזקות מכוונות בחיקו ועיניו עצומות. כשהוא שקוע במדיטציה עמוקה, הוא נראה כמי שאינו מנסה לתפוס דבר, כמי שהכל בו, כאילו אינו סבור שיש עולם בלתו. עמדתי בין שתי הדמויות הדוממות הללו. חיות אדירה זרמה אליי משתייהן, נמוגת לתמהיל מורכב ולא מוכר של פרישות ומיניות, של סגפנות וארוטיקה, שהציף את מבואת הכניסה למקדש שבה דשדשתי וגדש את נפשי. מיהו השיווה הזה, שכולו הפכים וניגודים? דמות שחושניתה פורצת לכל עבר? או שמא סגפן ופרוש המסתגר בתוך עצמו ובוחר להתנתק מהעולם ומהנאותיו? האם יכולות שתי הישויות הללו להתמוגג לדמותו האחת של שיווה? ואם כן, מה הוא מסמל למאמין? התיישבתי סמוך למפתן המקדש כשבנפשי עולות שאלות אלו. מבטי נע חליפות מסקירת תווי פניהם של שני ה'שיוות' לבחינת יחסם של המבקרים, שחלפו בין שני מופעיו השונים של אלוהיהם" (מתוך: "מסאלה", עמודים 335-336).

מכתבים הביתה

חוויותי והתרשמויותי האישיות המצטברות, הרצון שלי לחלוק את שלמדתי עם הזולת והתוודעותי לצימאון לדעת הקיים בקרב הנוסעים הישראלים להודו (תרמילאים עצמאים ותיירים בקבוצות מאורגנות כאחד), כל אלה הביאו אותי להדריך מסעות עומק בהודו, ולימים גם הובילו אותי לכתיבת "מסאלה". בניגוד לספרים ישראלים אחרים שעוסקים במזרח אסיה, "מסאלה" אינו ספר עיוני מדעי. בניגוד לספרי קריאה אחרים, בספר זה הודו אינה משמשת

רומן מסע

קשה מאוד להגדיר את "מסאלה" מבחינת הז'אנר הספרותי שלו. יש בו סממנים מובהקים של יומן מסע, אך הוא כתוב כרומן. לצד מאפיינים אלה יש בו רבדים עיוניים רבים, כגון תרגומים מהימנים של טקסטים קדומים, סיפורי עם, מיתולוגיות ותפילות. בדומה להודו עצמה, גם "מסאלה" מערבת דמיון עם מציאות וסיפורים מיתולוגיים עם אפיזודות היסטוריות, ומציע הצצה לחייהן של קהילות ולמפגשים עם אנשים שנקרו בדרכו של הכותב. כך למשל, אחד הפרקים מוקדש לנוער כפרי שהיה לוחץ שכיר, הפך למנהיג כנופיה גדולה במומבאי ובנסיבות מסוימות הכה על חטא, חזר בתשובה ומאז מנסה לתקן את דרכיו. פרק אחר מוקדש להודית קשישה, שנולדה בבורמה בזמן הכיבוש היפני והייתה לקצינה בצבא השחרור של הודו. היא הכירה אישית את גנדי, וכיום, חרף גילה המתקדם, ממשיכה להדריך תיירים במומבאי ומבקשת לחשוף אותם ליופייה של הודו. פרק נוסף עוסק בהיגרות, קהילת הסריסים של הודו. כמעט כל תייר חד עין יבחין בה, אך בספר יוכל הקורא להתוודע באופן עמוק לאופייה של קהילה זו ולאורח החיים של בנותיה. פרקים אחרים מביאים אפיזודות הקשורות למעמד האישה בהודו, מתחילים אחר טקסי גירוש שדים והאמונה באל שיווה ועוסקים בחגיגות גדולות דוגמת ברהמה מלה (יריד הגמלים בפושקה) והקומבה מלה של שנת 2001 (שבו השתתפו כמאה מיליון בני אדם). הספר מתחקה אחר חיי בודהה דרך ביקור במקומות המקודשים לו, אחר בני הג'יין ואידיאל הצמחונות וכן אחר מורכבות היחסים שבין הינדים למוסלמים, תוך כדי שזירת אתוס הראמאינה. אחד הפרקים האחרונים בספר עוסק ברעש האדמה הקשה שפקד את צפון-מערב הודו בשנת 2001. לצד תיאורי הרעש ותוצאותיו מתאפשרת הצצה רחבה ויוצאת דופן אל האופן שבו מתנהלים ארגוני הסיוע והעמותות ההומניטריות באזורי אסון. לכאורה כל פרק עומד בפני עצמו, אך קריאה רציפה של הפרקים רוקמת תמונה היסטורית-תרבותית עשירה ומורכבת של הודו – מהתרבות העלומה של עמק האינדוס, דרך התקופה הוודית, התקופה האופנישדית וכתבי הפוראנות ועד הכיבושים המוסלמיים והראג' הבריטי. הספר בנוי בצורת פרקטלים, שהם צורות גיאומטריות המאפיינות את ההגות ואת האמנות ההודיות. בדומה להליכה בבזאר הודי או לצפייה בגילופים על קירות מקדש, גם כאן בספר דבר נפתח לדבר, דבר מוליך לדבר ועניין מכיל עניין, עד שכבר לא ברור מה גדול ומה קטן, מה מכיל ומה מוכל.

תפאורה להתרחשויות הישראליות, אלא היא היא ההתרחשות. היא הדבר שעמו אני מנהל מערכת יחסים מורכבת, רבת פנים, שמקופלות בה אהבה ושנאה, סלידה ומשיכה. הספר, שזרעו הקדום טמון במכתבים ששלחתי מתת היבשת הביתה, מציע מעין קפסולה תרבותית מרוכזת של הודו, על כל צדדיה. נמנעתי מניסיונות לייפות את המציאות ולקשטה, מניסיונות לפשט דברים ורעיונות ולהתאימם לסדרי יום מקובלים וקלים לעיכול. לא חסתי על הקורא והצגתי בפניו מציאות מורכבת וקשה. בכתבי הספר ביקשתי להביא לפני הקורא את הודו כפי שאני חוויתי אותה, כפי שהיא נתפסת בעיניי, על כל מה שיש בה: הטוב והרע, הנאצל והמתועב, המרהיב והמזוויע.

"מיד לאחר שהותרו המטופלים מכבליהם הם קרסו במקומם. חלקם התיישבו באטיות על הקרקע, אחדים איבדו את הכרתם. במלוא קומתם הם צנחו על הרחבה, ושבו להכרתם רק כעבור דקות ארוכות ומאיימות. בנפלים נחבטו לעתים בקיר או ברצפה, ולעתים נתמכו מבעוד מועד בידי המלווים שניצבו בסמוך אליהם. כשניעורו, נראה היה שהם שרויים במצב תודעתי שונה לחלוטין מזה ששרו בו קודם לפולחן. המטופלים שעברו את הטקס הוזזו מעט הצדה, כדי לאפשר למטופלים

עמוד ימין: עטיפת הספר "מסאלה", המחבר יותם יעקבסון והודי מוסלמי. בעמוד זה: טראנס בטקס גירוש שדים

אחר, שהתיימרתי שיהיה לא אחר מאשר הקורא עצמו. כך, לקראת סוף הספר, מתאפשר שיח ישיר בין הגיבור לקורא, כששניהם עשירים בחוויות ובדעת. שיח זה מגשר על הפער והתהיות שבוודאי התעוררו בקורא במהלך הקריאה ומשיב את השניים שלמים יותר הביתה.

"מסאלה היא תערובת של תבלינים", הסבירה ראמה לנבו. "יש כל מיני תערובות של מסאלה. יש מסאלה לצ'אי, עם שפע קינמון, ציפורן וקרדמון. יש גארם מסאלה המעצימה את הלהט הפנימי. יש מסאלה לְדָאָל המשוּפֶעֶת בתבלינים אחרים ויש עוד סוגים רבים נוספים. לעקרונות הבית יש מסאלות מיוחדות משלהן למאכלים שונים ולמצבים שונים, שאת הרכבן הן שומרות בסוד", חשפה חיוך מסתורי וזיק שובבות בעיניה. מסאלה, במובן רחב יותר, היא גם כינוי לז'אנר המרכזי של תעשיית הסרטים ההודית: תערובת של רומנטיקה ואלומות, שמרנות ופריצות, דתיות וחילוניות" (מתוך: "מסאלה", עמוד 48). כזה הוא גם הספר שכתבתי. ■

המתמיהים ביותר, הם למעשה אוטוביוגרפיה שלי, אך לאחר לבטים שונים בחרתי לכתוב את הספר כסיפור מסעו של אחר. בחרתי בדמותו של נבו, ישראלי ששב ופוקד את הודו. לשמו, כמו לכל השמות בהודו, יש כמובן משמעות סמלית עמוקה (שאף מבוארת בעמוד 400). באופן זה הרחקתי מעט את דמותי מעצמי ואפשרתי לעצמי לעמוד מנגד ולבחון את המפגש של נבו עם תת היבשת, מפגש שגם הוא, קרוב ונוגע ככל שיהיה, בגדר מבט חיצוני של זר החולף בה. כך זכיתי בחופש רב יותר לחבר אירועים נפרדים זה מזה לכדי פתיל עלילתי אחד, לקשור מציאות לבדיון ולשזור עובדות מוצקות בפואטיקה ובפרשנות אישית. הכל ביחד התגבש לכלל חוויה גדושה (ולעתים קשה לעיכול), סך חוויותיו של צופה מבחוץ, המפנים את הדברים ומעבד אותם. נבו, גיבור הספר, נושא עמו את מה שחוהו, ומביט לאחור ולפנים, על החיים שמהם בא ושאליהם הוא שב. מתוך מבט זה נולדת גם פרספקטיבה אקטואלית על ישראל ועל פני החברה הישראלית, שבצורה סמויה הספר עוסק בה לא מעט, ולו רק מתוך ההיעדר שלה בו.

נבו אינו גיבור מתמסר. הוא אוגר עוד ועוד חוויות, אך לא אחת יתהה הקורא מהי המשמעות העמוקה של הדברים עבורו. רק בסוף הספר נבו נפגש עם מטייל ישראלי

נוספים להתייצב לפני האל, בסמוך לכוהן. אלו שסרו הצדה נותרו לשבת במעגל צפוף שמרכזו היה הכוך האפל שבו שכן שמשאן בהרו. בהדרגה התגבר בגופם רעד. כאילו שלט כוח חיצוני בגופם, התחזקו הרעדים יותר ויותר, עד כדי אבדן שליטה מוחלט. לפי כלל לא כתוב, החלו ידיהם של המטופלים לנוע באופן בלתי נשלט. לחלקם התקשו כפות הידיים והאצבעות כמו קפאז, בתנוחה כלשהי שהזכירה גזע עץ מסועף. גם במהלך הרעידות העזות נשמרה הנוקשות, כאילו שרירים אחדים פסקו לפעול, ואילו אחרים התכווצו. הידיים נראו כנעות על ציר אחד בלבד. הרעד התפשט בהדרגה במעלה הזרועות והתחזק יותר ויותר. תחילה נע הראש מצד לצד בתנועות קלות, אך עד מהרה החל לנוע במעגלים מתרחבים ובעוצמה הולכת וגדלה. חלק מהמטופלים טלטלו את ראשיהם בצורה כה עזה עד שנראה היה כאילו ראשיהם עומדים להתנתק מגופם בכל רגע, לעוף ככדור משחק ולהתנפץ על אחד הקירות או להתגלגל מטה במורד הגבעה" (תיאור טקסי גירוש שדים, מתוך: "מסאלה", עמודים 314-315)

< "מסאלה" נמכר בכל חנויות הספרים במחיר 98 שקלים, וקוראי "חיים אחרים" יכולים לרכשו דרך הכותב ב־70 שקלים בלבד. לציירת קשה: yotam.jac@gmail.com